

ZOBOWIĄZANIA I – CZĘŚĆ OGÓLNA I KONTRAKTY

Czym jest zobowiązanie?

Stosunek prawny, w którym, jedna strona zobowiązana jest wobec drugiej do świadczenia.

Strona uprawniona: wierzyciel

Strona zobowiązana: dłużnik

Art. 353 § 1 i 2 kc: Zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić. Świadczenie może polegać na działaniu albo na zaniechaniu.

Obbligare = związać (lit.)

Określenia zobowiązań w źródłach prawa rzymskiego – brak pełnej definicji

Actio in personam występuje wtedy, gdy prowadzimy proces przeciwko komuś, kto jest wobec nas zobowiązany z kontraktu lub deliktu, to znaczy kiedy występujemy z twierdzeniem, że powinien nam coś dać, uczynić lub świadczyć – dare, facere, praestare

Istota zobowiązania nie polega na tym, ażeby jakąś rzecz lub służebność uczynić naszą, ale na tym ażeby zmusić kogoś innego do dania nam czegoś albo do czynienia lub do świadczenia

Zobowiązanie jest węzłem prawnym, który zmusza nas do świadczenia komuś pewnej rzeczy według praw naszego państwa

Obligatio

Obligatio – węzeł prawny (*vinculum iuris*) pomiędzy dwiema osobami, powodujący powstanie obowiązku po stronie jednej na rzecz drugiej, rozpoznawany przez *ius civile*, zaskarżalny poprzez *actio in personam*

CHARAKTER WZGLĘDNY

w przeciwieństwie do *actiones in rem* – o charakterze bezwzględny - np. *rei vindicatio*

Podstawowe cechy obligatio

1. Względny charakter – połączenie węzłem prawnym ściśle oznaczonych osób;
2. Spełnienie określonego świadczenia – tj. treść stosunku prawnego; - dare, facere, praestare.
3. Zaskarżalność, której źródłem są kontrakty i delikty

Charakter względny

Wierzyciel – dłużnik (podmioty)

Uprawniony – zobowiązany (treść)

Wierzytelność – dług (przedmiot)

Istota obligatio

*... sed ut alium nobis obstringat ad
dandum aliquid vel faciendum vel
praestandum*

Jak określilibyś obowiązek...

Spadkobiercy do
przeniesienia własności
gruntu wynikające z
legatu damnacyjnego

Murarza do zbudowania
ogrodzenia

Poręczyciela z tytułu
długu

Wymagania dotyczące świadczenia:

Prawnie i faktycznie możliwe do wykonania
(impossibilium nulla obligatio est);

Nie mogło być sprzeczne z dobrymi obyczajami
(bonos mores) ani oparte na niegodziwej
przyczynie

Wartość majątkowa;

Wyraźnie określone lub nadawać się do
określenia w przyszłości;

Treść świadczenia

- **Impossibilium nulla obligatio est**

Gaius umówił się z Luciusem, że przeniesie na niego własność syreny morskiej. Nie wywiązał się ze swego zobowiązania. Czy Lucius może dochodzić świadczenia?

Demetriusz przyrzekł Diogenesowi, że przeniesie na niego własność Foibammona, obywatela rzymskiego, mieszkającego w Egipcie. Swego zobowiązania nie wypełnił. Czy Diogenes może dochodzić świadczenia?

Treść świadczenia

- Dobre obyczaje i godziwa przyczyna

Julius umówił się z Luciusem, że napluje na posadzkę w świątyni obok posągu Augusta, jednak w ostatniej chwili wycofał się. Czy Lucius może dochodzić świadczenia?

Treść świadczenia

- Ma wartość ekonomiczną dającą się wyrazić w pieniądzu.

*Ea enim in obligatione consistere, quae pecunia lui
praestarique possunt*

- Jest określone lub da się określić w przyszłości.

Świadczenie w rzeczach określonych co do gatunku i co do tożsamości

W przypadku rzeczy oznaczonych in genere – zobowiązanie nie gaśnie w przypadku gdy rzecz, którą dłużnik miał zamiar świadczyć, została utracona lub zniszczona. Dłużnik miał obowiązek w takim wypadku świadczyć inną rzecz tego samego gatunku (genus perire non censetur)

W przypadku rzeczy oznaczonych in specie – jeśli rzecz zostanie utracona lub zniszczona, zobowiązanie gaśnie, zgodnie z zasadą, że rzecz indywidualnie oznaczona ginie na szkodę wierzyciela (species perit ei cui debetur), chyba że niemożność świadczenia nastąpiła z przyczyn, za które dłużnik odpowiada.

Obowiązek świadczenia -> Obowiązek odszkodowania

Wielość świadczeń

1. Zobowiązanie przemienne (obligatio alternativa)

Z treści zobowiązania wynika możliwość spełnienia więcej niż jednego świadczenia. Spełnienie któregokolwiek z nich zwalnia dłużnika z zobowiązania. Wybór co do zasady należy do dłużnika, chyba że strony postanowiły inaczej. Niemożność spełnienia jednego ze świadczeń nie zwalnia dłużnika z obowiązku spełnienia drugiego.

Duae res sunt in obligatione, una in solutione

2. Upoważnienie przemienne (facultas alternativa)

W treści zobowiązania istnieje tylko jedno świadczenie, jednakże dłużnik może zwolnić się ze swego obowiązku również poprzez spełnienie innego świadczenia. Niemożność świadczenia podstawowego (niezawiniona) zwalnia dłużnika ze zobowiązania (np. odpowiedzialność noksalna)

Una res est in obligatione, duae in solutione

Podzielność świadczenia i solidarność

Jeśli przedmiot świadczenia był podzielny, zobowiązanie mogło być wykonane w częściach przez poszczególnych dłużników lub na rzecz poszczególnych wierzycieli (pieniądze, inne rzeczy określone co do gatunku, co innego w wypadku rzeczy in specie)

Świadczenie niepodzielne musiało zostać wykonane w całości, gdyż w przeciwnym razie rzecz straciłaby swą wartość lub istotę.

Zobowiązania solidarne – odstępstwo

Czynna – po stronie wierzyciela kilka podmiotów

Bierna – wielość dłużników

Regres między dłużnikami lub wierzycielami.

Podział zobowiązań

G.3.88: Nunc transeamus ad obligationes.
Quorum summa divisio in duas species
diducitur: omnis enim obligatio vel ex
contractu nascitur vel ex delicto.

Teraz przejdźmy do zobowiązań, których
podział najogólniejszy sprowadza się do dwóch
rodzajów: każde bowiem zobowiązanie
powstaje **albo z kontraktu, albo z deliktu**.

Podział zobowiązań

Ar., *Eth. Nic.* 1131a: do podziału zobowiązań: ich są zaś dwa rodzaje. istnieją bowiem zobowiązania z **własnej woli (powstałe)** i **bez udziału woli**. Z woli są takie: sprzedaż, kupno, pożyczka, gwarancja, używanie, zastaw, depozyt, wynajem. Nazywają się zaś „z własnej woli” bo początkiem tych zobowiązań jest wolna wola. Z kolei zobowiązania bez udziału woli to: to co popełniono potajemnie, kradzież, cudzołóstwo, trucicielstwo, stręczycielstwo, porwanie niewolników, krzywoprzysięstwo, skrytobójstwo, przemoc, tortura, związanie, zabójstwo, rabunek, okaleczenie, obraza, zniesławienie.

Podział zobowiązań

D. 44.7.1 (pr. Gaius 2 *aureorum sive rerum cottidianarum*): Zobowiązania powstają albo z umowy, albo z czynu zabronionego, albo wedle samego prawa z innych przyczyn.

Podział zobowiązań

I.3.13.2: Następnym rodzajem zobowiązań są cztery ich rodzaje: są bowiem zobowiązania z kontraktów (verbis, litteris, consensus) albo jakby z kontraktów (np. negotiorum gestio, tutela, legatum, solutio indebitii), albo z czynów niedozwolonych (np. furtum, rapina, damnum iniuria datum, iniuria, potem też dolus, metus, servi corruptio) albo jakby z czynów niedozwolonych (np. iudex qui litem suam fecit, effusum vel deiectum, positum aut suspensum).

Współczesny podział zobowiązań nawiązujący do prawa rzymskiego

Dwa podstawowe reżimy odpowiedzialności:
kontrakty i delikty

lub

2. Przyjęcie podziału na zobowiązanie
powstałe w oparciu o czynności prawne lub
inne zdarzenia prawne

Podział zobowiązań

- **Zobowiązania jednostronne** (np. pożyczka, delikty)
- **Zobowiązania dwustronne**
  - **Równoczesne** (kontrakty konsensualne, poza mandatem)
  - **Nierównoczesne** (actio directa, actio contraria)

Podział zobowiązań

- *Stricti iuris* (zasądzenie – uwolnienie)

ALE *exceptio doli* (działanie pretora - formuła)

- *Bonae fidei* (z klauzulą *ex bona fidei*)

- rozróżnienie na podstawie swobody sędziego, po fazie przed pretorem

Podział zobowiązań, obowiązujący również współcześnie

- **Cywilne**
  - możliwe dochodzenie w oparciu o powództwo
- **Naturalne**
  - Niemożliwe dochodzenie na drodze sądowej, ale gdy spełnione nie można żądać zwrotu

Uprawnienia i obowiązki stron

- Wierzyciel:
  - zobowiązanie do przyjęcia świadczenia zaoferowanego mu przez dłużnika
- Dłużnik:
  - spełnienie świadczenia w sposób odpowiadający treści zobowiązania we wskazanym terminie i ewentualnie miejscu

Termin spełnienia świadczenia

- Termin spełnienia świadczenia - ostatni dzień, w którym dłużnik może świadczyć nie narażając się na odpowiedzialność z kontraktu
  - może być z góry oznaczony przez strony
  - w braku oznaczenia - zazwyczaj wierzyciel może żądać spełnienia świadczenia od razu (jeśli wynika to np. z okoliczności danego wypadku) albo dłużnik powinien spełnić świadczenie niezwłocznie po wezwaniu wierzyciela (*interpellatio*)
- Wymagalność - powstaje w następnym dniu po terminie spełnienia świadczenia - jest to dzień, od którego można by się domagać skutecznie spełnienia świadczenia na drodze sądowej

Zwłoka

- Zwłoka dłużnika lub wierzyciela (*mora debitoris - mora creditoris*)
  - **Zwłoka dłużnika** - jeśli dłużnik opóźnia się z wykonaniem świadczenia, a przyczyną tego zdarzenia jest okoliczność za którą ponosi on odpowiedzialność
  - **Zwłoka wierzyciela** - jeśli wierzyciel nie przyjmuje świadczenia zaoferowanego mu przez dłużnika w wyznaczonym terminie

Skutki zwłoki

- Zwłoka dłużnika
  - *Mora debitoris perpetuat obligationem* -
zwłoka dłużnika uwiecznia zobowiązanie
  - Jeśli po popadnięciu w zwłokę świadczenie stanie się niemożliwe do wykonania (nawet bez winy dłużnika), to zobowiązanie nie gaśnie - dłużnik nadal odpowiada za niespełnienie świadczenia
  - Odpowiedzialność dłużnika rośnie
  - Może pojawić się roszczenie o odsetki

Skutki zwłoki

- Zwłoka dłużnika
  - Jeśli zobowiązanie powstało z czynu niedozwolonego (np. kradzieży) przyjmowano, że dłużnik od samego początku istnienia zobowiązania pozostaje w zwłoce (świadczenie jest wymagalne od chwili powstania)
  - Ulpian D. 13.1.8.1.: Uważa się, że złodziej zawsze pozostaje w zwłoce.

Skutki zwłoki

- Zwłoka wierzyciela:
  - Jeśli wierzyciel nie przyjmuje wymagalnego świadczenia w terminie odpowiedzialność dłużnika **OBNIŻA SIĘ**:
    - dłużnik odpowiada tylko za *dolus i culpa lata*
    - dłużnik może sprzedać przedmiot świadczenia, a pieniądze złożyć do depozytu
    - dłużnik, który poniósł wydatki lub szkodę w wyniku zwłoki wierzyciela, może domagać się jej naprawienia

Klasyfikacja kontraktów

Wydanie rzeczy – kontrakty realne: pożyczka (mutum),
użyczenie (commodatum), przechowanie (depositum),
zastaw ręczny (pignus)

Wypowiedzenie oznaczonych słów – kontrakty słowne,
werbalne: stipulatio, fideipromissio, fideiussio

Zawarcie kontraktu w formie pisemnej – kontrakty
literalne (rozwój w prawie poklasycznym – m.in.
nomina transcripticia – fikcyjny wpis w księdze
rachunkowej)

Nieformalne wyrażenie zgody przez strony – kontrakty
konsensualne: kupno-sprzedaż (emptio-venditio),
najem (locatio conductio) – najem rzeczy, najem
dzieła, najem pracy), spółka (societas), zlecenie
(mandatum)

Pożyczka (mutuum)

- Przekazanie pożyczkobiorcy (*mutuum accipiens*) przez pożyczkodawcę (*mutuum dans*) na własność pieniędzy lub innych rzeczy oznaczonych co do gatunku.
- Danie pieniędzy lub innych rzeczy zamiennych, aby biorący mógł je zużyć we własnym interesie, a następnie oddać pożyczkodawcy tę samą ilość rzeczy tego samego gatunku.
- Biorący uzyskiwał własność i stawał się zobowiązany do zwrotu takiej samej ilości rzeczy danego rodzaju - pożyczka dochodzi do skutku, gdy pożyczkobiorca nabywa własność rzeczy pożyczonych.
- Zobowiązanie jednostronne, ścisłego prawa

Pożyczka dzisiaj

- Art. 720 § 1: Przez umowę pożyczki dający pożyczkę zobowiązuje się przenieść na własność biorącego określoną ilość pieniędzy albo rzeczy oznaczonych co do gatunku, a biorący zobowiązuje się zwrócić tę samą ilość pieniędzy albo tę samą ilość rzeczy tego samego gatunku i tej samej jakości.

Commodatum -essentialia negotii

- Nieodpłatne przekazanie przez oddającego w użyczenie (do czasowego korzystania) (*commodans*) biorącemu w użyczenie (*commodatarius*) we władztwo faktyczne (detencja) do używania rzeczy indywidualnie oznaczonej niezusuwalnej.
- Rzeczy zużywalne mogły być przedmiotem użyczenia tylko, gdy miały być użyte w celach wystawowych - „na pokaz”
- Zobowiązanie dwustronne nierównoczesne, nieodpłatne

Użyczenie dzisiaj

- Art. 710: Przez umowę użyczenia użyczający zobowiązuje się zezwolić biorącemu, przez czas oznaczony lub nie oznaczony, na bezpłatne używanie oddanej mu rzeczy.

Depositum- essentialia negotii

- Nieodpłatne oddanie rzeczy indywidualnie oznaczonej, ruchomej przez *deponensa* w faktyczne władztwo (detencję) depozytariusza w celu jej przechowania (strzeżenia w interesie powierzającego)
- Zobowiązanie dwustronne nierównoczesne, nieodpłatne

Depositum- essentialia negotii

- Depozytariusz:
  - obowiązek zwrotu na każdorazowe wezwanie *deponensa* (nawet jeśli istniał ustalony umownie termin odebrania rzeczy)
  - obowiązek utrzymania rzeczy w stanie niepogorszonym
  - brak prawa do używania rzeczy oddanej w depozyt (*furtum usus*)
  - odpowiedzialność jedynie za *dolus i culpa lata* (bo brak po jego stronie korzyści z kontraktu)
    - wyjątek - *Casus mixtus* - jeśli depozytariusz skorzystał z rzeczy w sposób niezgodny z umową przechodziło na niego ryzyko przypadkowej jej utraty

Przechowanie dzisiaj

- Art. 835: Przez umowę przechowania przechowawca zobowiązuje się zachować w stanie niepogorszonym rzecz ruchomą oddaną mu na przechowanie.
- Współcześnie czynność odpłatna.

Przykład zobowiązania kontraktowego: KUPNO-SPRZEDAŻ (emptio-venditio)

Sprzedaż mancypacyjna (skutek zobowiązująco-rozporządzający)

Sprzedaż konsensualna – rozwijająca się stopniowo; czynność rodząca wyłącznie zobowiązania między stronami. Sam fakt zawarcia kontraktu nie wywołuje skutków rzeczowych (nie przenosi własności rzeczy)

Zobowiązanie dwustronne jednoczesne oparte na dobrej wierze

SKUTKI UMOWY

- Powstają 2 zobowiązania:
  - *Venditor* (sprzedawca): wydanie rzeczy nabywcy i zapewnienie mu jej spokojnego posiadania (świadczenie polegające na *facere*) - *actio venditi*
  - *Emptor* (kupujący): zapłata ceny - *actio empti*
  - *Essentialia negoti* – porozumienie co do ceny i towaru

KUPNO-SPRZEDAŻ

- Art. 535 k.c: Przez umowę sprzedaży sprzedawca zobowiązuje się przenieść na kupującego własność rzeczy i wydać mu rzecz, a kupujący zobowiązuje się rzecz odebrać i zapłacić sprzedawcy cenę.

SPRZEDAŻ - WSPÓŁCZEŚNIE

Zawarcie umowy sprzedaży:

Konsensualność – umowa ma charakter konsensualnej czynności prawnej . Wydanie rzeczy nie jest więc konieczną przesłanką jej zawarcia, lecz elementem wykonania umowy.

Forma – w kodeksie nie zastrzeżono żadnej formy szczegółowej (inne przepisy – np. akt notarialny przy sprzedaży nieruchomości, użytkowania wieczystego oraz spadku)

Tryb: przez przyjęcie oferty, w drodze negocjacji, przetargu lub aukcji (adnotacja: dekoracja, sprzedane)

Minimalny zakres konsensusu; Porozumienie w zakresie elementów konstytuujących jej treść, tj. określenie przedmiotu – genus,species (albo możliwość jego określenia w przyszłości – rzeczy lub prawa przyszłe) sprzedaży oraz ceny.

SPRZEDAŻ - WSPÓŁCZEŚNIE

Obowiązki sprzedawcy:

Przeniesienie własności

Wydanie rzeczy (rzecz musi być oznaczona w umowie sprzedaży, a sprzedawca musi wydać rzecz zgodnie z treścią umowy) –
miejsce i czas wydania (zwłoka)

SPRZEDAŻ - WSPÓŁCZEŚNIE

Obowiązki kupującego:

Odebranie rzeczy – naruszenie tego obowiązku powoduje skutki związane ze zwłoką wierzyciela (oddanie rzeczy na przechowanie na koszt i niebezpieczeństwo kupującego).

Zapłata ceny (zwłoka – sprzedawca może powstrzymać się od dostarczenia rzeczy, wyznaczając termin do zabezpieczenia zapłaty, po jego upływie możliwość odstąpienia od umowy)

PRZEDMIOT UMOWY

- *Merx* (towar) - prawie wszystko
  - Rzecz, która jest przeznaczona do obrotu (sprzedaż rzeczy wyłączonej z obiegu nieważna, jako opiewająca na świadczenie niemożliwe), masa majątkowa
  - Również:
    - rzecz cudza
    - spodziewana rzecz przyszła (*emptio rei speratae*)
    - szansa (*emptio spei*)

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA WADY PRAWNE

- Sprzedawca nie był właścicielem sprzedanej rzeczy (i rzecz została odebrana kupującemu - *evictio*) lub sprzedana rzecz obciążona prawem na rzeczy cudzej

Wady prawne

- Pierwotnie przy sprzedaży mancypacyjnej - *actio auctoritatis in duplum* z mocy prawa
- Przy sprzedaży konsensualnej:
  - początkowo brak odpowiedzialności z mocy prawa
  - możliwe zastrzeżenie w drodze stypulacji
  - później jednym z *naturalia negotii* umowy kupna-sprzedaży

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA WADY FIZYCZNE

- Rozwój odpowiedzialności
  - ETAP I:
    - początkowo odpowiedzialność istniała **tylko za ukryte wady fizyczne** (brak odpowiedzialności za wady jawne)
    - odpowiedzialność za wady ukryte zależna była od świadomości sprzedawcy - **wiedział o niej i podstępnie ją zataił lub zapewniał o nieistniejącej właściwości rzeczy**

Najem (locatio-conductio)

- Cena w pieniądzu (*merces*)
- Danie rzeczy w używanie, wykonanie usługi lub świadczenie pracy
- Zobowiązanie dwustronne
równoczesne, dobrej wiary - *actio locati*,
actio conducti

Rodzaje

Locatio-conductio rei - najem
rzeczy

Locatio-conductio operis -
najem dzieła

Locatio-conductio operarum -
najem pracy

Najem dzisiaj

Art. 659. § 1. Przez umowę najmu wynajmujący zobowiązuje się oddać najemcy rzecz do używania przez czas oznaczony lub nieoznaczony, a najemca zobowiązuje się płacić wynajmującemu umówiony czynsz.

§ 2. Czynsz może być oznaczony w pieniądzach lub w świadczeniach innego rodzaju.

Societas/spółka

- Nieformalne porozumienie stron, w którym wspólnicy zobowiązywali się do osiągnięcia określonych celów gospodarczych przez wniesienie wkładów rzeczowych lub własnej pracy.
- Zobowiązanie dwustronne równoczesne, dobrej wiary

Spółka dzisiaj

- Art. 860 § 1: Przez umowę spółki wspólnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów.

Zlecenie (mandatum)

- Kontrakt, w który zleceniobiorca (*mandatarius*) zobowiązał się na prośbę zleceniodawcy (*mandans*) wykonać nieodpłatnie określoną czynność prawną lub faktyczną.

Zlecenie dzisiaj

- Art. 734 § 1: Przez umowę zlecenia przyjmujący zlecenie zobowiązuje się do dokonania określonej czynności prawnej dla dającego zlecenie.
- Art. 735 § 1: Jeżeli ani z umowy, ani z okoliczności nie wynika, że przyjmujący zlecenie zobowiązał się wykonać je bez wynagrodzenia, za wykonanie zlecenia należy się wynagrodzenie.

Wesołych Świąt